

Α. ΚΕΙΜΕΝΟ

Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης, «Όνειρο στο κύμα»

Άφου ξμαθα τά πρώτα γράμματα πλησίον τοῦ γηραιού Σισώη, ἐστάλην ὡς ὑπότροφος τῆς μονῆς εἰς τινὰ κατ' ἐπαρχίαν ἱερατικὴν σχολήν, ὅπου κατετάχθην ἀμέσως εἰς τὴν ἀνωτέραν τάξιν, εἴτα εἰς τὴν ἐν Ἀθήναις Ριζάρειον. Τέλος, ἀρχίσας τὰς σπουδὰς μου σχεδὸν εἰκοσαετῆς, ἐξῆλθα τριακοντούτης ἀπὸ τοῦ Πανεπιστημίου· ἐξῆλθα δικηγόρος μὲ δίπλωμα προλύτου ...

Μεγάλην προκοπὴν, ἐννοεῖται, δὲν ἔκαμα. Σήμερον ἐξακολουθῶ νὰ ἐργάζωμαι ὡς βοηθὸς ἀκόμη εἰς τὸ γραφεῖον ἐπιφανοῦς τινος δικηγόρου καὶ πολιτευτοῦ ἐν Ἀθήναις, τὸν ὁποῖον μισῶ, ἀγνοῶ ἐκ ποίας σκοτεινῆς ἀφορμῆς, ἀλλὰ πιθανῶς ἐπειδὴ τὸν ἔχω προστάτην καὶ εὐεργέτην. Καὶ εἶμαι περιορισμένος καὶ ἀνεπιτήδειος, οὐδὲ δύναμαι νὰ ὠφεληθῶ ἀπὸ τὴν θέσιν τὴν ὁποῖαν κατέχω πλησίον τοῦ δικηγόρου μου, θέσιν οἰονεὶ αὐλικοῦ.

Καθὼς ὁ σκύλος, ὁ δεμένος μὲ πολὺ κοντόν σχοινίον εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ αὐθέντου του, δὲν ἠμπορεῖ νὰ γαυγίξῃ οὔτε νὰ δαγκάσῃ ἔξω ἀπὸ τὴν ἀκτῖνα καὶ τὸ τόξον τὰ ὁποῖα διαγράφει τὸ κοντόν σχοινίον, παρομοίως κ' ἐγὼ δὲν δύναμαι οὔτε νὰ εἶπω, οὔτε νὰ πράξω τίποτε περισσότερον παρ' ὅσον μοῦ ἐπιτρέπει ἡ στενὴ δικαιοδοσία τὴν ὁποῖαν ἔχω εἰς τὸ γραφεῖον τοῦ προϊσταμένου μου.

[...]

Ὅλα ἐκεῖνα ἦσαν ἰδικὰ μου. Οἱ λόγγοι, αἱ φάραγγες, αἱ κοιλάδες, ὅλος ὁ αἰγιαλός, καὶ τὰ βουνά. Τὸ χωράφι ἦτον τοῦ γεωργοῦ μόνον εἰς τὰς ἡμέρας ποὺ ἤρχετο νὰ ὀργώσῃ ἢ νὰ σπείρῃ, κ' ἔκαμνε τρεῖς τὸ σημεῖον τοῦ Σταυροῦ, κ' ἔλεγεν: «Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, σπέρνω αὐτὸ τὸ χωράφι, γιὰ νὰ φάνε ὅλ' οἱ ξένοι κ' οἱ διαβάτες, καὶ τὰ πετεινά τ' οὐρανοῦ, καὶ νὰ πάρω κ' ἐγὼ τὸν κόπο μου!»

Ἐγὼ, χωρὶς ποτὲ νὰ ὀργώσω ἢ νὰ σπείρω, τὸ ἐθέριζα ἐν μέρει. Ἐμμοῦμην τοὺς πεινασμένους μαθητάς τοῦ Σωτῆρος, κ' ἐβαλλὰ εἰς ἐφαρμογὴν τὰς διατάξεις του Δευτερονομίου χωρὶς νὰ τὰς γνωρίζω.

Τῆς πτωχῆς χήρας ἦτον ἡ ἄμπελος μόνον εἰς τὰς ὥρας ποὺ ἤρχετο ἡ ἰδίᾳ διὰ νὰ θειαφίσῃ, ν' ἀργολογήσῃ, νὰ γεμίσῃ ἔνα καλὰθι σταφύλια, ἢ νὰ τρυγήσῃ, ἂν ἔμινε τίποτε διὰ τρύγημα. Ὅλον τὸν ἄλλον καιρὸν ἦτον κτῆμα ἰδικόν μου.

Μόνους ἀντιζήλους εἰς τὴν νομὴν τὴν ἀρπαγοῦσιν ταύτην εἶχα τοὺς μισθωτοὺς τῆς δημαρχίας, τοὺς ἀγροφύλακας, οἱ ὅποιοι ἐπὶ τῇ προφάσει, ὅτι ἐφύλαγαν τὰ περιβόλια τοῦ κόσμου, ἐννοοῦσαν νὰ ἐκλέγουν αὐτοὶ τὰς καλυτέρας ὁπώρας. Αὐτοὶ πράγματι δὲν μοῦ ἤθελαν τὸ καλόν μου. Ἦσαν τρομεροὶ ἀνταγωνισταὶ δι' ἐμέ.

[...]

Ὁ κύρ Μόσχος εἶχεν ἀποκτήσει περιουσίαν εἰς ἐπιχειρήσεις καὶ ταξίδια. Ἐχων ἐκτεταμένον κτῆμα εἰς τὴν θέσιν ἐκεῖνην, ἔπεισε μερικοὺς πτωχοὺς γείτονας νὰ τοῦ πωλήσουν τοὺς ἀγρούς των, ἠγόρασεν οὕτως ὀκτὼ ἢ δέκα συνεχόμενα χωράφια, τὰ περιετείχισεν ὅλα ὁμοῦ, καὶ ἀπετέλεσεν ἓν μέγα διὰ τὸν τόπον μας κτῆμα, μὲ πολλῶν ἑκατοντάδων στρεμμάτων ἑκτασιν. Ὁ περιβόλος διὰ νὰ κτισθῇ ἐστοίχισε πολλὰ, ὥσως περισσότερα ἢ ὅσα ἤξιζε τὸ κτῆμα· ἀλλὰ δὲν τὸν ἔμελλε δι' αὐτὰ τὸν κύρ Μόσχον θέλοντα νὰ ἔχῃ χωριστὸν οἶονεὶ βασιλείον δι' ἑαυτὸν καὶ διὰ τὴν ἀνεψιάν του.

Ἐκτίσεν εἰς τὴν ἄκρην πυργοειδῇ ὑψηλὸν οἰκίσκον, μὲ δύο πατώματα, ἐκαθάρισε καὶ περιεμάζευσε τοὺς ἐσκορπισμένους κρουνοὺς τοῦ νεροῦ, ἥνοιξε καὶ πηγὰδι πρὸς κατασκευὴν μαγγάνου διὰ τὸ πότισμα. Διήρεσε τὸ κτῆμα εἰς τέσσαρα μέρη· εἰς ἄμπελον, ἐλαιῶνα, ἀγροκήπιον μὲ πλῆθος ὀπωροφόρων δένδρων καὶ κήπους μὲ αἰμασιάς ἢ μπουστάνια. Ἐγκατεστάθη ἐκεῖ, κ' ἔζη διαρκῶς εἰς τὴν ἐξοχὴν, σπανίως κατερχόμενος εἰς τὴν πολίχνην. Τὸ κτῆμα ἦτον παρὰ τὸ χεῖλος τῆς θαλάσσης, κ' ἐνῶ ὁ ἐπάνω τοίχος ἔφθανεν ὡς τὴν κορυφὴν τοῦ μικροῦ βουνοῦ, ὁ κάτω τοίχος, μὲ σφοδρὸν βορρᾶν πνέοντα, σχεδὸν ἐβρέχετο ἀπὸ τὸ κύμα».

Ὁ κύρ Μόσχος εἶχεν ὡς συντροφίαν τὸ τσιμποῦκι του, τὸ κομβολόγι του, τὸ σκαλιστήρι του καὶ τὴν ἀνεψιάν του τὴν Μοσχούλαν. Ἡ παιδίσκη θὰ ἦτον ὡς δυὸ ἔτη νεωτέρα ἐμοῦ. Μικρὴ ἐπῆδα ἀπὸ βράχον εἰς βράχον, ἔτρεχεν ἀπὸ κολπίσκον εἰς κολπίσκον, κάτω εἰς τὸν αἰγιαλόν, ἔβγαζε κοχύλια κ' ἐκνηγοῦσε τὰ καβούρια. Ἦτον θερμοάμιος καὶ ἀνήσυχος ὡς πτηνὸν τοῦ αἰγιαλοῦ. Ἦτον ὠραία μελαχροινὴ, κ' ἐνθύμιζε τὴν νύμφην τοῦ Ἀσματος τὴν ἡλιοκαυμένην, τὴν ὁποῖαν οἱ υἱοὶ τῆς μητρὸς τῆς εἶχαν βάλει νὰ φυλάῃ τ' ἀμπέλια· «Ἰδοὺ εἰ καλὴ, ἡ πλησίον μου, ἰδοὺ εἰ καλὴ ὀφθαλμοὶ σου περισσεύει...». Ὁ λαμὸς τῆς, καθὼς ἔφεγγε καὶ ὑπέφωσκεν ὑπὸ τὴν τραχηλιάν της, ἦτον ἀπειρώς λευκότερος ἀπὸ τὸν χρῶτα τοῦ προσώπου της.

[...]

Ἐγύρισα ὀπίσω, κατέβην πάλιν τὸν κρημνόν, κ' ἔφθασα κάτω εἰς τὴν θάλασσαν. Τὴν ὥραν ἐκεῖνην εἶχε βασιλέψει ὁ ἥλιος, καὶ τὸ φεγγάρι σχεδὸν ὀλόγεμον ἤρχισε νὰ λάμπῃ χαμηλά, ὡς δύο καλαμιές ὑψηλότερα ἀπὸ τὰ βουνά τῆς ἀντικρινῆς νήσου. Ὁ βράχος ὁ δικός μου ἔτεινε πρὸς βορρᾶν, καὶ πέραν ἀπὸ τὸν ἄλλον κάβον πρὸς δυσμὰς, ἀριστερὰ μου, ἔβλεπα μίαν πτυχὴν ἀπὸ τὴν πορφύραν τοῦ ἡλίου, ποὺ εἶχε βασιλέψει ἐκεῖνην τὴν στιγμὴν.

Ἦτον ἡ οὐρὰ τῆς λαμπρᾶς ἀλουργίδος ποὺ σύρεται ὀπίσω, ἢ ἦτον ὁ τάπης, ποὺ τοῦ ἔστρωνε, καθὼς λέγουν, ἡ μάννα του, διὰ νὰ καθίσῃ νὰ δειπνήσῃ.

Δεξιὰ ἀπὸ τὸν μέγαν κυρτόν βράχον μου, ἐσχηματίζετο μικρὸν ἄντρον θαλάσσιον, στρωμένο μὲ ἄσπρα κρυσταλλοειδῇ κοχύλια καὶ λαμπρὰ ποικιλόχρωμα χαλίκια, ποὺ ἐφαίνετο πῶς τὸ εἶχον εὐπρεπίσει καὶ στολίσει αἱ νύμφαι τῶν θαλασσῶν. Ἀπὸ τὸ ἄντρον ἐκεῖνο ἤρχιζεν ἓνα μονοπάτι, διὰ τοῦ ὁποῖου ἀνέβαινε τις πλαγίως τὴν ἀπότομον ἀκρογιαλιάν, κ' ἔφθανεν εἰς τὴν κάτω πόρταν τοῦ τοιχογυρίσματος τοῦ κύρ Μόσχου, τοῦ ὁποῖου ὁ ἓνας τοίχος ἔζωνεν εἰς μῆκος ἑκατοντάδων μέτρων ὅλον τὸν αἰγιαλόν.

[...]

Ἐπὶ πόσον ἀκόμη θὰ τὸ ἐνθυμοῦμαι ἐκεῖνο τὸ ἄβρον, τὸ ἀπαλὸν σῶμα τῆς ἀγνῆς κόρης, τὸ ὁποῖον ἠσθάνθην ποτὲ ἐπάνω μου ἐπ' ὀλίγα λεπτά τῆς ἄλλως ἀνωφελοῦς ζωῆς μου! Ἦτον ὄνειρον, πλάνη, γοητεία. Καὶ ὅποσον διέφερεν ἀπὸ ὅλας τὰς ἰδιοτελεῖς περιπτώξεις, ἀπὸ ὅλας τὰς λυκοφιλίας καὶ τοὺς κυνέρωτας τοῦ κόσμου ἢ ἐκλεκτῆς, ἡ αἰθέριος ἐκεῖνη ἐπαφὴ! Δὲν ἦτο βάρος ἐκεῖνο, τὸ φορτίον τὸ εὐάγαλον, ἀλλ' ἦτο ἀνακούφισις καὶ ἀναψυχή. Ποτὲ δὲν ἠσθάνθην τὸν ἑαυτὸν μου ἐλαφρότερον ἢ ἐφ' ὅσον ἐβάσταζον τὸ βάρος ἐκεῖνο... Ἦμην ὁ ἄνθρωπος, ὅστις κατώρθωσε νὰ συλλάβῃ μὲ τὰς χεῖράς του πρὸς στιγμὴν ἐν ὄνειρον, τὸ ἴδιον ὄνειρόν του...

[...]

Ἡ Μοσχούλα ἔζησε, δέν ἀπέθανε. Σπανίως τὴν εἶδα ἔκτοτε, καὶ δέν ἤξεύρω τί γίνεται τώρα, ὅποτε εἶναι ἀπλὴ θυγάτηρ τῆς Εὐας, ὅπως ὄλαι.

Ἄλλ' ἐγὼ ἐπλήρωσα τὰ λύτρα διὰ τὴν ζωὴν της. Ἡ ταλαίπωρος μικρὴ μου κατσίκα, τὴν ὁποῖαν εἶχα λησμονήσει πρὸς χάριν της, πράγματι «ἐσχοινιάσθη»· περιεπλάκη κακὰ εἰς τὸ σχοινίον, μέ τὸ ὁποῖον τὴν εἶχα δεμένην, καὶ ἐπνίγη! ... Μετρίως ἐλυπήθην, καὶ τὴν ἔκαμα θυσίαν πρὸς χάριν της.

Κ' ἐγὼ ἔμαθα γράμματα, ἐξ εὐνοίας καὶ ἐλέους τῶν καλογήρων, κ' ἔγινα δικηγόρος... Ἀφοῦ ἐπέρασα ἀπὸ δύο ἱερατικὰς σχολάς, ἦτον ἐπόμενον!

Τάχα ἡ μοναδικὴ ἐκείνη περίστασις, ἡ ὄνειρώδης ἐκείνη ἀνάμνησις τῆς λουομένης κόρης, μ' ἔκαμε νὰ μὴ γίνω κληρικός; Φεῦ! ἀκριβῶς ἡ ἀνάμνησις ἐκείνη ἔπρεπε νὰ μέ κάμῃ νὰ γίνω μοναχός.

Ὅρθως ἔλεγον ὁ γηραιὸς Σισώης ὅτι «ἂν ἤθελαν νὰ μέ κάμουν καλόγερον, δέν ἔπρεπε νὰ μέ στείλουν ἔξω ἀπὸ τὸ μοναστήρι...». Διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς ψυχῆς μου ἤρχουν τὰ ὀλίγα ἐκεῖνα κολλυβογράμματα, τὰ ὁποῖα αὐτὸς μέ εἶχε διδάξει, καὶ μάλιστα ἦσαν καὶ πολλὰ! ...

Καὶ τώρα, ὅταν ἐνθυμοῦμαι τὸ κοντόν ἐκεῖνο σχοινίον, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἐσχοινιάσθη κ' ἐπνίγη ἡ Μοσχούλα, ἡ κατσίκα μου, καὶ ἀναλογίζομαι τὸ ἄλλο σχοινίον τῆς παραβολῆς, μέ τὸ ὁποῖον εἶναι δεμένος ὁ σκύλος εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ ἀφέντη του, διαπορῶ μέσα μου ἂν τὰ δύο δέν εἶχαν μεγάλῃν συγγένειαν, καὶ ἂν δέν ἦσαν ὡς «σχοίνισμα κληρονομίας» δι' ἐμέ, ὅπως ἡ Γραφή λέγει.

ὦ! ἄς ἤμην ἀκόμῃ βοσκὸς εἰς τὰ ὄρη! ...»

(Διὰ τὴν ἀντιγραφὴν)

Α. ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗΣ

Β. ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Στο ἔργο του Παπαδιαμάντη υπάρχουν επιδράσεις ἀπὸ τον ρομαντισμό. Ποια στοιχεία του αποσπάσματος επιβεβαιώνουν τὴν παρακάτω ἀποψη;
Μονάδες 15
2. Ἡ χριστιανικὴ πίστις καὶ ἡ ρεαλιστικὴ ἀπεικόνισις τῆς ζωῆς τῶν ἀπλῶν καὶ ταπεινῶν ἀνθρώπων τῆς ἐλληνικῆς υπαίθρου θεωροῦνται βασικὰ γνωρίσματα του ἔργου του Παπαδιαμάντη. Μπορεῖτε νὰ τα ἐπισημάνετε στα συγκεκριμένα ἀποσπάσματα;
Μονάδες 20
3. Παράλληλα με τὴν ἐσωτερικὴ πάλῃ τῶν ἀνθρώπων στὴν πεζογραφία του Παπαδιαμάντη ὑπάρχει τὸ κοινωνικὸ κακὸ, ἡ κοινωνικὴ ἀδικία. Πὼς ἐπαληθεύεται ἡ ἀποψη αὐτὴ στὸ διήγημα «Ὀνειρο στὸ κύμα»;
Μονάδες 20
4. **α.** Ποια γνώμη ἐκφράζει ὁ συγγραφέας – ἀφηγητὴς γιὰ τις γυναῖκες με τὴ φράση «εἶναι ἀπλὴ θυγάτηρ τῆς Εὐας, ὅπως ὄλαι»;
Μονάδες 10
β. Πὼς σχετίζεται «ἡ ὄνειρώδης ἐκείνη ἀνάμνησις τῆς λουομένης κόρης» με τὴν ἀπόφαση του βοσκού νὰ μὴ γίνῃ κληρικός;
Μονάδες 10
5. Ποια κοινὰ στοιχεία ἐντοπίζετε ἀπὸ ἀποψη περιεχομένου ἀνάμεσα στὸ διήγημα του Παπαδιαμάντη καὶ στὸ ποίημα του Καρυωτάκη;
Μονάδες 25

Οἱ ὥρες μ' ἐχλώμιαναν, γυρτός που βρέθηκα ξανά
στο ἀχάριστο τραπέζι.
(Ἀπ' τὸ ἀνοιχτὸ παράθυρο στὸν τοῖχο ἀντικρινά
ὁ ἥλιος γλιστράει καὶ παίζει).

Διπλώνοντας τὸ στήθος μου, γυρεῦω ἀναπνοή
στὴ σκόνῃ τῶν χαρτιῶν μου.
(Σφύζει γλυκὰ καὶ ἀκούγεται χιλιόφωνα ἡ ζωὴ
στα ἐλεύθερα του δρόμου).

Ἀπόκαμα, θολώσανε τὰ μάτια μου καὶ ὁ νοῦς,
ὁμῶς ἀκόμα γράφω.
(Στὸ βάζο ξέρω δίπλα μου δυο κρίνους φωτεινοὺς.
Σὰ νὰ χουν βγεῖ σε τάφο).

Κώστας Καρυωτάκης «Γραφιάς»

ΔΙΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

1. Ἡ ἐποχὴ κατὰ τὴν ὁποία ὁ Αλ. Παπαδιαμάντης συγγράφει τὰ ἔργα του βρίσκεται στὸ μεταίχμιο ἀνάμεσα στὸν ρομαντισμὸ που φθίνει καὶ στὸν ρεαλισμὸ που μόλις ἐμφανίζεται. Τὸ «Ὀνειρο στὸ κύμα» ἀνήκει στὴν πρώτη περίοδο τῆς συγγραφικῆς δραστηριότητος του Παπαδιαμάντη. Βρίσκεται, ἐπομένως, πιο κοντὰ στὸν ρομαντισμὸ παρ' ὅλο που παρουσιάζει στοιχεῖα τόσο ρεαλιστικὰ ὅσο καὶ ἡθογραφικὰ.

Πρωτίστως τὰ στοιχεῖα που ἀντλεῖ ὁ Παπαδιαμάντης ἀπὸ τὴν τεχνολογία του ρομαντισμοῦ συνθέτουν τὴ σκηνογραφία του ἔργου του, καθὼς χρησιμοποιοῖ υποβλητικὰ σκηνικά, με ἀναφορὲς σε νυχτερινὰ φεγγαρόλουστα τοπία, στὸν ἥλιο τὴν ὥρα του δειλινού, στὰ κύματα που φωσφορίζουν, στὸ φλοῖσβο του νεροῦ, στὸ βράχο, στὴν «ουρὰ τῆς λαμπρὰς ἀλουργίδος». Πρόκειται γιὰ περιγραφὲς γεμάτες ἀπὸ ἐκφραστικὸ πλοῦτο καὶ λυρισμὸ, ποιητικὲς περιγραφὲς που ξεπερνοῦν τις ἀπλὲς σκηνοθετικὲς ἀνάγκες, γίνονται φορεῖς νοημάτων καὶ συνθέτουν ἓνα τοπίο καταπληκτικῆς ομορφιάς («Τὴν ὥραν...αἱ νύμφαι τῶν θαλασσῶν»).

Ὁ ρομαντισμὸς εἶναι ἓνα λογοτεχνικὸ ρεῦμα που παρουσιάζει τὰ στοιχεῖα τῆς ἐξιδανίκευσης, τῆς φυγῆς ἀπὸ τὴν πραγματικότητα, τὸ συναίσθημα καὶ τὴ φαντασία, τὸ συγκινησιακὸ καὶ τὸ ἰδανικὸ. Μέσα ἀπὸ τὴν περιγραφὴ του γυμνοῦ κοριτσιοῦ ὁ συγγραφέας πετυχαίνει με ἐξαιρετικὸ λυρισμὸ νὰ μεταβεῖ ἀπὸ τὴν πραγματικότητα στὸ μυθικὸ, ἰδεατὸ καὶ ἐξωπραγματικὸ στοιχεῖο. Ἡ εἰκόνα του κοριτσιοῦ αποκτὰ ονειρικὴ ὑπόστασις, τὸ ονειρικὸ στοιχεῖο κυριαρχεῖ. Ὁ συγγραφέας ἐξαγιάζει φύση καὶ γυναικεῖο σῶμα προσδίδοντάς τους μυθικὴ, μαγικὴ καὶ ἐξωπραγματικὴ ομορφιά («Ἦτον ὄνειρον, πλάνη,

γοητεία», «Ἦμιν ὁ ἄνθρωπος...ονειρόν τού»). Ο έρωτας αποτελεί βασικό θέμα του ρομαντισμού που συνήθως είναι μελαγχολικός, καταδικασμένος, ανολοκλήρωτος, εξιδανικευμένος.

Σε επίπεδο μορφής η χρήση της καθαρεύουσας, προσεγμένης και αμιγούς, απόρροια της παλαιότερης πεζογραφίας κυριαρχεί στις περιγραφές και στις λυρικές παρεκβάσεις του αφηγητή.

Ρομαντική επίδραση, τέλος, μαρτυρούν οι θρύλοι, οι παραδόσεις, τα στοιχεία της μυθολογίας που προβάλλονται στο διήγημα και οριοθετούν το ονειρικό περιβάλλον μέσα στο οποίο η Μοσχούλα, προσεγγίζοντας το ιδεατό, ενσαρκώνει γυναικείες μορφές της αρχαίας ή της νέας μυθολογίας (δοξασία για τή μάννα του ήλιου, «αί νύμφαι τῶν θαλασσῶν»).

2. α) **Χριστιανική πίστη:** Διάχυτο στο διήγημα είναι το στοιχείο της θρησκευτικότητας, η βαθειά χριστιανική πίστη, που συνηγορεί στην ταύτιση του ομοδιηγητικού αφηγητή και του Παπαδιαμάντη, με αποτέλεσμα να προσδίδεται αυτοβιογραφικός χαρακτήρας στο διήγημα.

Αναφορές που επιβεβαιώνουν την παραπάνω άποψη είναι:

- η αναφορά του αφηγητή στην ιστορία του πατέρα – Σισώη, η οποία ακολούθησε κυκλική πορεία από τη σωτηρία στην αμαρτία και τελικά στη λύτρωση ακολουθώντας τη ζωή του μοναχού. Ο ήρωας του έργου βρίσκει αναλογίες της δικής του πορείας μ' αυτή του πατέρα – Σισώη αν και η έκβαση της ζωής του ήταν διαφορετική.
- η επιθυμία του νεαρού βοσκού να γίνει μοναχός, οι ιερατικές σχολές στις οποίες σπούδασε με τη μέριμνα του Μοναστηριού και η ζωή του κοντά στους μοναχούς και το κοινόβιο.
- η αναφορά στους Πρωτόπλαστους, σε εκκλησιαστικά κείμενα (διατάξεις Δευτερονομίου).
- η επιλογή βυζαντινών γλωσσικών και υφολογικών τύπων αποδεικνύει εκκλησιαστική επίδραση. Ο Παπαδιαμάντης υιοθετεί λέξεις και εκφράσεις που απαντώνται στην Αγία Γραφή («παιδίσκη», «φραγγέλιον», «σχοίνισμα»).
- η χρήση συμβολισμών που παραπέμπουν στην Καινή Διαθήκη (του γεωργού, του καλού ποιμένα, της αμπέλου, του κήπου της Εδέμ).
- η παραβολή του «απωλότοτος προβάτου» απεικονίζεται με την απώλεια της κατσίκας και την αναζήτηση της από το βοσκό.
- Η σημασιολογική αναλογία της περιγραφής της Μοσχούλας με το απόσπασμα από το «Άσμα Ασμάτων» που αποδίδεται στον Σολωμόντα, αναλογία που επιτυγχάνεται μέσω της «παράληψης».

Οι αναφορές αυτές δείχνουν ότι ο ήρωας και μέσω αυτού ο Παπαδιαμάντης είναι βαθύς γνώστης των εκκλησιαστικών κειμένων, είναι προικισμένος με αυστηρές χριστιανικές αρχές. Το ηθικο-θρησκευτικό στοιχείο αναδύεται μέσα από εσωτερικές συγκρούσεις και διλήμματα σχετικά με τον πειρασμό και την αμαρτία από τη μια και την ερωτική επιθυμία απ' την άλλη. Προσπαθεί να αποφύγει τον πειρασμό, νιώθει τύψεις για την αμαρτία του και επιθυμεί τη σωτηρία της ψυχής του.

- β) **Ρεαλιστική Απεικόνιση:** Ο ρεαλισμός κυριαρχεί περισσότερο στις αναφορές του ήρωα στο αφηγηματικό παρόν του, όπου κρίνει τη ζωή του στο αστικό περιβάλλον. Ωστόσο, ρεαλιστικά στοιχεία εμπεριέχονται και στην παρουσίαση της απλότητας της ζωής των ανθρώπων της υπαίθρου, χωρίς ωστόσο καμία τάση εξιδανίκευσης αλλά αντίθετα αποδίδοντας τις «σκοτεινές πλευρές» των κλειστών αυτών κοινωνιών. Συγκεκριμένα:

- η ζωή του βοσκού, οι ασχολίες του σε σχέση με το κοπάδι, οι συνήθειες της καθημερινότητάς του.
- η εκτενής αναφορά του συγγραφέα στις γεωργικές εργασίες (σπορά, θερισμός).
- οι πληροφορίες για τα στοιχεία του υλικού πολιτισμού της αγροτικής κοινωνίας (μαγγάνι, αιμασιές).
- η στάση των αγροφυλάκων που παρανομούσαν εις βάρος των απλοϊκών αγροτών.
- η θέση της «πτωχής χήρας» που φροντίζει το χωράφι της για να καρπωθεί απ' αυτό ό,τι έμεινε από τις ασυδοσίες των συγχωριανών της.
- η κοινωνική ανισότητα που διαχωρίζει τους ανθρώπους με βάση την οικονομική τους επιφάνεια και εμποδίζει την ουσιαστική ανθρώπινη επικοινωνία (Μόσχος – χωρικοί, βοσκός – Μοσχούλα).
- οι λυκοφιλίες και οι κυνέρωτες που χαρακτηρίζουν τις ανθρώπινες σχέσεις κυρίως όταν αυτές διαμορφώνονται μακριά από το φυσικό περιβάλλον.

3. Η μάχη με τους πειρασμούς και την αμαρτία κυριαρχεί στην ψυχή του έφηβου ήρωα από τη στιγμή που αντιλαμβάνεται την παρουσία της γυμνής κοπέλας στη θάλασσα. Οι θρησκευτικές και ηθικές αξίες που έχει διαμορφώσει μέσα από τις συμβουλές και υποδείξεις των πνευματικών του πατέρων, δημιουργούν στον ήρωα ενοχικά συναισθήματα για την παραμονή του. Από την άλλη η ομορφιά του γυμνού εφηβικού κοριτσιού και το ερωτικό πάθος τον κυριεύουν, με αποτέλεσμα να βιώνει εσωτερικές συγκρούσεις που τον επαναφέρουν από το «όνειρο» στη σκληρή πραγματικότητα.

Παράλληλα με την εσωτερική πάλη εμφανής στο διήγημα είναι και η πάλη των τάξεων, η κοινωνική αδικία που εκφράζεται έμμεσα αλλά και με σαφήνεια με την παρουσίαση του κυρ-Μόσχου, («μικρού άρχοντα, λίαν ιδιότροπου») ο οποίος ζει απομονωμένος στην απέραντη ιδιοκτησία του. Ο αφηγητής αναφέρει ότι ο κυρ-Μόσχος απέκτησε την περιουσία του από τις επιχειρήσεις και τα ταξίδια (αστικός πλούτος) και στη συνέχεια «έπεισε μερικούς πτωχούς γείτονas να του πωλήσουν τους αγρούς των». Ο Παπαδιαμάντης ως άριστος κοινωνικός παρατηρητής δε διστάζει να στηλιτεύσει την κοινωνική αδικία. Καταγγέλλει την κοινωνική εκμετάλλευση και ανισότητα παρουσιάζοντας από τη μια τους φτωχούς βιοπαλαίστες αγρότες και από την άλλη τον πλούσιο κυρ-Μόσχο με το κτήμα των εκατοντάδων στρεμμάτων και το διώροφο πύργο («έχων έκτεταμένον...έκτασιν»). Επιπλέον, θα παρατηρήσει με ειρωνικό ύφος την κοινωνική αδικία που προέρχεται από τους φορείς εξουσίας (αγροφύλακες) οι οποίοι εκμεταλλεύονται την ιδιότητα του κρατικού λειτουργού προβαίνουν σε αυθαιρεσίες σφετεριζόμενοι την περιουσία των φτωχών γεωργών την οποίαν όφειλαν να προστατεύουν («μόνονους άντίζηλους...άνταγωνιστάι δι' έμέ»). Παράλληλα ο παρείσακτος νόμος της πόλης αποτιμάται ειρωνικά ως πρόφαση για να επιβληθεί το δίκαιο του ισχυρότερου.

Στο συγκεκριμένο έργο το κοινωνικό κακό απεικονίζεται στην αρχή και στο τέλος του έργου με την αποστροφή του αφηγητή για το δυστυχισμένο παρόν που βιώνει στο αστικό περιβάλλον. Οι ανώτερες μορφές κοινωνικής οργάνωσης, η

κοσμική μórφωση, ο πολιτισμός κατέστρεψαν τη σχέση ανθρώπου – φύσης, έφθειραν την αγνότητα και την αθωότητα της ανθρώπινης ψυχής, επέφεραν τη δέσμευση και την ανελευθερία.

4. α) Πρόκειται για μια άδικη, γενικευτική και υποτιμητική άποψη για τις γυναίκες, με την οποία ωστόσο στοχεύει να καταδείξει ο αφηγητής τη διαφορά ανάμεσα στη Μοσχούλα του «ονείρου» και στην ώριμη Μοσχούλα. Η πρώτη αποτελεί «όνειρο, πλάνη, γοητεία», ενώ η δεύτερη «απλή θυγάτηρ της Εύας, όπως όλαι». Τη νεαρά Μοσχούλα μυθοποιεί και εξιδανικεύει ο αφηγητής παρουσιάζοντάς την ωραία, αγνή, άδολη, ως ενσάρκωση γυναικείων μορφών της αρχαίας ή της νέας μυθολογίας (αναδυόμενη Αφροδίτη). Η ώριμη Μοσχούλα παρουσιάζεται ως γυναίκα συνηθισμένη χωρίς κανένα ενδιαφέρον, σύμβολο του κόσμου της φθοράς που συνεπάγεται η μετάβαση του ατόμου από την εφηβεία στην ωριμότητα και η ένταξη στις κοινωνικές δομές. Ο συγγραφέας τονίζει έτσι την απομυθοποίηση που επιφέρουν ο χρόνος και η φθορά του και προβάλλει τη διάσπαση ανάμεσα στο όνειρο που είναι φευγαλέο και άπιαστο και στην πραγματικότητα, η οποία συνοδεύεται από την ανωνυμία και την ομοιομορφία. Η ανάμνηση της νεαρής Μοσχούλας έγινε για τον αφηγητή μια ανεπανάληπτη εμπειρία, έμεινε ανικανοποίητη επιθυμία, με αποτέλεσμα να επιδράσει καθοριστικά στην πορεία της μετέπειτα ζωής του και στη γνώμη που είχε για τις γυναίκες. Όλες οι άλλες υπήρξαν γι' αυτόν κοινότυπες και ιδιοτελείς, κληροδότησαν την αδυναμία του φύλου τους ως γνήσιες θυγατέρες της Εύας, φέροντας και τα ελαττώματα της πρωτόπλαστης.

Με τη συγκεκριμένη στάση ο αφηγητής – συγγραφέας δείχνει απόλυτος και ισοπεδωτικός καθώς είναι φανερό η αρνητική στάση του απέναντι στις γυναίκες που αγγίζει τα όρια του μισογυνισμού, ενταγμένη στα πλαίσια της μοναχικής του κατήχησης.

- β) Η θύμηση της στιγμής που κράτησε στα χέρια του το σώμα της γυνής Μοσχούλας εγκλώβισε τον ήρωα στα εγκόσμια. Αποτέλεσε φραγμό στο όνειρό του να γίνει κληρικός, γιατί του αποκάλυψε τη μαγεία και τους επίγειους πειρασμούς γύρω από το γυναικείο κάλλος. Ο ίδιος όμως ο αφηγητής αναιρεί την απόφασή του. Αναρωτιέται αν αυτή η εμπειρία υπήρξε η αιτία που δεν έγινε μοναχός. Αναφέρει, δηλαδή, ότι η ανάμνηση της ιδανικής ομορφιάς της κόρης θα έπρεπε να τον κάνει να γίνει κληρικός και όχι να τον αποτρέψει. Ίσως ήταν ο μόνος τρόπος να λυτρωθεί από το όνειρό του και από την ανάμνηση ενός ανέφικτου έρωτα. Όμως η αλήθεια ότι γεύτηκε τον πειρασμό σε συνδυασμό με τη σεμνή και ηθική του φύση τον οδήγησε στην επιλογή να μην γίνει κληρικός. Κρατώντας το γυνό κοριτσίστικο σώμα στα χέρια του διέπραξε ηθικό σφάλμα, έχασε τον «παράδεισο» και την ευδαιμονία της αγνής, φυσικής ζωής.

Το μαρτύριό του αποκαλύπτεται όταν ομολογεί πως ακριβώς εξαιτίας αυτής της ανάμνησης έπρεπε να ακολουθήσει τη μοναχική ζωή. Σε βαθύτερη εκ των υστέρων ανάλυση του θέματος καταλήγει στο συμπέρασμα ότι θα έπρεπε να είχε γίνει μοναχός, επειδή δεν ένιωσε ποτέ πια την ίδια ερωτική επιθυμία.

5. Τόσο στο διήγημα «Όνειρο στο κύμα» όσο και στο ποίημα του Καρυωτάκη «Γραφιάς» εντοπίζεται η αντίθεση: «κλειστός χώρος» - «ανοιχτός χώρος». Τα συναισθήματα και η δράση των ηρώων τους εξαρτώνται από τον χώρο κίνησης. Το φυσικό περιβάλλον και στα δυο έργα συνδέεται άρρηκτα με την ευδαιμονία, την ελευθερία, τη συναισθηματική πληρότητα, ενώ ο αστικός – μικραστικός χώρος σηματοδοτεί την έκπτωση, τη φθορά, τον περιορισμό και τη δυστυχία που είναι απόρροια της αποξένωσης του ανθρώπου από τη φύση του.

Στο διήγημα του Παπαδιαμάντη η σχέση του αφηγητή με τον ανοιχτό χώρο της φύσης είναι βαθιά ερωτική. Ο αποχωρισμός του από αυτήν σημαίνει δυστυχία και η ζωή του αλλάζει ριζικά. Αναγκάστηκε να απομακρυνθεί από το οικείο φυσικό περιβάλλον και την επιρροή των μοναχών για να βρεθεί στην πόλη εγκλωβισμένος σε δικηγорικό γραφείο ως βοηθός δικηγόρου χωρίς να μπορεί να σημειώσει επαγγελματική επιτυχία («μεγάλη προκοπήν, εννοείται δεν έκαμα. Σήμερα εξακολουθώ να εργαζομαι ως βοηθός ακόμη...»). Παραμένει υφιστάμενος ενός ανθρώπου που μισεί, γιατί δεν του αφήνει περιθώρια πρωτοβουλιών, ώστε να εξελιχθεί επαγγελματικά. Πρόκειται για μια μίζερη ζωή που τον κάνει να νιώθει σαν το δεμένο σκυλί, υποταγμένο στο αφεντικό του μέσα σε μια σχέση υποτέλειας, χωρίς δυνατότητα να εξωτερικεύσει κάποιο συναίσθημα («και είμαι περιορισμένος... του προϊστάμενου μου»).

Την ίδια αίσθηση του εγκλωβισμού και της ασφυκτικής ζωής πραγματεύεται και ο Καρυωτάκης. Οι δυο πρώτοι στίχοι κάθε στροφής παρουσιάζουν την καταπιεσμένη ζωή του ποιητικού υποκειμένου στον κλειστό χώρο του γραφείου, ενώ οι δύο επόμενοι στίχοι, μέσα σε παρενθέσεις, αποδίδουν την αντίθετη εικόνα που επικρατεί στον ανοιχτό χώρο. Ο ποιητής θεωρεί αφύσικη τη ζωή των υπαλλήλων των γραφείων, οι οποίοι είναι αναγκασμένοι να διαθέτουν πολύτιμο χρόνο από τη ζωή τους στον καταθλιπτικό χώρο της εργασίας τους. Ο ήρωας του ποιήματος σπαταλά τη ζωή του σκυμμένος στα χαρτιά του, πάνω από ένα τραπέζι, το οποίο χαρακτηρίζει «αχάριστο», εφόσον δεν έχει να του προσφέρει κανένα αντάλλαγμα («οι ώρες...τραπέζι»), τη στιγμή που ο ήλιος χαρίζει την ομορφιά της ζωής μέσω των φωτοσκιάσεων κατά τη διάρκεια της μέρας («απ' το ανοιχτό...και παίζει»). Νιώθει το ίδιο δεσμευμένος και υποχρεωμένος στις επαγγελματικές του σχέσεις με τον ώριμο αφηγητή του Παπαδιαμάντη («διπλώνοντας...των χαρτιών μου»). Νιώθει ότι η ζωή του περνά ανεκμετάλλευτη, ότι απομακρύνεται ανεπιστρεπτή από την ομορφιά και την ευτυχία. Οι «δυο φωτεινοί κρίνοι» αποκομμένοι όπως και ο ίδιος από το φυσικό τους περιβάλλον και βαλμένοι στο βάζο του «κλειστού» γραφείου του λειτουργούν συμβολικά σα νεκρικά λουλούδια, επισφραγίζοντας θλιβερά τον πνευματικό και ψυχικό του «θάνατο» όπως και στο «Όνειρο στο κύμα» το σχοινί συμβολίζει το «θάνατο» του ήρωα ως φυσικού ανθρώπου.

Επιμέλεια

Φαρσάρη Ελένη • Κόρκακα Σάνδη